

ویژگی‌های مبلغ در کلام اهل بیت علیهم‌السلام

سینگار علی مرکهند/ دانش‌پژوه کارشناسی

تبلیغ واژه عربی است. مصدر متعدی از باب «تفعیل» از ماده بلغ که معنای لغوی آن، «رساندن» یا «اصل کردن» است.^۱

اما در اصطلاح اسلام تبلیغ، یعنی رساندن پیام الهی به شیوه واضح، از طریق ایجاد ارتباط و تشویق به پذیرش محتوای مورد نظر با استفاده از افراد مشروع هر عصر.^۲

و مبلغ کسی است که با همه توان تلاش می‌کند تا پیام تبلیغی خود را به مقصد نهایی که اندیشه و دل مخاطب است، برساند.

هدف اسلام از تبلیغ و دعوت زنده کردن مرده‌لان است چرا که قرآن می‌فرماید:

«... دعاکم لما یحییکم...» دعوت انبیاء برای زنده کردن شما است؛^۳ یعنی مبلغین باید ویژگی‌هایی داشته باشند که مبلغان اعظم برای آن‌ها تعیین فرموده‌اند.

۱- اخلاص

اخلاص اولین و مهم‌ترین ویژگی مبلغ است که رمز موفقیت اوست؛ زیرا مؤثر واقعی خداوند است، اگر تبلیغ به‌خاطر خدا انجام گیرد به دل‌ها اثر خواهد گذاشت و این شیوه‌ی همه رسولان و پیامبران بزرگ الهی بود. رسول خدا ﷺ می‌فرماید:

«العلماء کلهم هلکی الا العاملين و العاملون کلهم هلکی الا المخلصین...؛ علما همه به هلاکت درافتند، مگر آنان که به علم خود عمل می‌کنند و عاملان همه هلاک شوند، مگر آنان که از روی اخلاص کار کنند...»^۴

امام علی علیه‌السلام می‌فرماید:

«طوبی لمن اخلص لله عمله و علمه و حبه و بغضه و اخذه و ترکه...؛ کلامه و صمته و فعله و قوله؛ خوشا آن که عمل و علمش دوستی و دشمنیش، انجام دادن و ترک کردنش، سخن و سکوتش، کردار و گفتارش، فقط برای خدا باشد.»^۵

۲- آگاهی به علوم دینی داشته باشد

مبلغ اگر خودش آگاه نباشد چگونه می‌خواهد دیگران را آگاه و هدایت نماید؟ مبلغ ناآگاه گاهی مخاطب را به جای هدایت به ضلالت می‌کشاند و کسانی که بدون علم در همه‌ی معاملات اظهار نظر می‌کنند، حتی اگر در علمی نظر صحیح هم بدهند به دیده‌ی تردید به آن‌ها نگاه می‌شود، نیز ناآگاه لطمه‌ی بزرگی به دین خدا می‌رسانند.

پیامبر گرامی ﷺ می‌فرماید: «ان دین الله لن ینصره الا من حاطه من جمیع جوانبه؛ دین خداوند متعال را تنها کسی یاری می‌رساند که به تمام جوانب آن احاطه داشته باشد»^۶

امام علی علیه‌السلام می‌فرماید: «آن‌چه را نمی‌دانی نگو زیرا در این صورت گفتارهای علمی تو نیز مورد تردید و تهمت قرار می‌گیرد.»

۳- عامل به علوم خود باشد

مبلغ قبل از آن که به تعلیم دیگران بپردازد، باید خود را

ندارید، راه فرار را در پیش گیرید، عرض کردند: این راه فرار چگونه است، فرمود بگویید خدا بهتر می‌داند.^{۱۶}

۸- آراستگی ظاهری

از آن‌جا که مستمعین به مبلغ نگاه می‌کنند، آراستگی ظاهر و لباس منظم و تمیز می‌تواند در توجه و الگوگیری مؤثر باشد. نظافت به حکم عقل و شرع از مهم‌ترین ویژگی‌های هر شخصی است تا چه رسد به مبلغین دینی، منظور پیراستن و آراستن عبارت از تجلیل علم و دانش است. پیامبر ﷺ می‌فرماید: «الاسلام یبنی علی النظافة؛ اسلام بر نظافت بنا شده است.»

۹- انگیزه الهی و استعانت از او

مهم‌ترین ویژگی مبلغ غیر از موارد مذکور توفیق علم و عمل است که عملش نیز خالص و برای رضای خدا باشد، و گرنه تمام زحماتش به هدر رفته است. و در این مسیر باید از ذات اقدس پروردگار و ارواح طیبه‌ی معصومین^{۱۷} نیز استمداد جوید که خدا به حرمت این ارواح مقدسه او را مشمول عنایت خود بفرماید. آری، مبلغ منسوب به خدا و جانشینان او در روی زمین است و پیامبر نیز مبلغین و مروجین شریعت مقدس را جانشین خود قرار داده است. آن حضرت^{۱۸} می‌فرماید: «العلماء ورثة الانبياء؛ علما وارثان انبیا هستند.»

پی‌نوشت‌ها

۱. المفردات فی غریب القرآن، ص ۶۵.
۲. سیره تبلیغی پیامبر اعظم ﷺ، ص ۱۷.
۳. انفال: ۲۴.
۴. منتخب‌المیزان‌الحکمه، ج ۱، ص ۴۰۰.
۵. همان.
۶. منتخب‌المیزان‌الحکمه، ج ۱، ص ۱۹۱.
۷. در محضر امیرالمؤمنین^{۱۹}، شرح خطبه‌ی همام، ج ۳، ص ۱۹۰.
۸. همان.
۹. منتخب‌المیزان‌الحکمه، ص ۱۹۳.
۱۰. همان.
۱۱. همان.
۱۲. همان.
۱۳. منیه‌المريد، ص ۶۲.
۱۴. همان.
۱۵. بحارالانوار، ج ۷۷، باب مکالمات پیامبر ﷺ، با ابودر ﷺ.
۱۶. منیه‌المريد، ص ۸۵.

می‌فرمایند:

«امرت بمدارة الناس كما امرت بتبليغ الرسالة؛ همان‌گونه که به تبلیغ رسالت مأموریت یافته‌ام، به مدارا با مردم فرمان دارم»^{۲۱}

امام صادق^{۲۲} لعمرین حظلة: یا عمر لاتحملوا علی شیعتنا، و ارفقوا بهم فان الناس لا يحملون ما تحملون؛ به عمرین حظله می‌فرمایند: ای عمر، بار سنگین... بر دوش شیعیان ما نگذارید و با آنان مدارا کنید که مردم آن‌چه را بر دوش آنان می‌گذارید، به دوش نمی‌گیرند.^{۲۳}

۶- فروتنی و دوری از تکبر

مبلغ باید خوش‌خلق و متواضع باشد و تواضع و فروتنی با مردم را نصب‌العین خود قرار دهد.

از امام صادق^{۲۴} چنین نقل شده است که امیرالمؤمنین^{۲۵} فرمود: «ان للعالم ثلاث علامات. العلم، والحلم، والصمت و للمتكلف ثلاث علامات، يناعه فوّه بالمعصية، و يظلم من دونه بالغلبة و يظاهر الظلمه؛ دانشمند دارای سه علامت است: دانش و بینش، حلم و بردباری، سکوت و آرامش و برای عالم‌نماها «که جامه‌ی علم را بر قامت نارسای خود پوشانند، سه نشانه وجود دارد: ۱- با دانشمندان برتر از خود با کردارهای گناه‌آلود درگیر گردند. ۲- نسبت به دانشمندان فرومایه‌تر از خود از طریق قهر و غلبه عمل کنند. ۳- از ستم‌گران و جفاپیشه‌گان حمایت و پشتیبانی نمایند.»^{۲۶}

پیامبر گرامی اسلام ﷺ فرمودند: «ان الله اوحى الى ان تواضعوا؛ خداوند متعال به من وحی نمود که به شما اعلام کنم تواضع و فروتنی را پیشه‌ی خود بسازید.»^{۲۷}

۷- اعتراف به عجز و ناتوانی در مسایلی که به آن‌ها

احاطه ندارد

یکی از وظایف مهم مبلغ و ویژگی‌های تأثیرگذارش این است که وقتی از او درباره‌ی موضوعی سؤال کردند که بدان احاطه و آگاهی ندارد، به عجز خود اعتراف کند و بگوید از آن اطلاعی ندارم یا بگوید باید تحقیق کنم. این موجب جلب اعتماد مردم می‌شود.

رسول‌الله ﷺ می‌فرمایند: «یا ابازر اذا سئلت عن علم لا تعلمه قل لا اعلمه، تنج من تبعته ولا تفت الناس بما لا علم لك تنج من عذاب الله يوم القيامة؛ ای ابازر هرگاه از تو چیزی را پرسیدند که نمی‌دانی، بگو، نمی‌دانم تا از عواقب آن در امان بمانی و به آن‌چه نمی‌دانی فتوا نده تا از عذاب خدا در روز قیامت برهی.»^{۲۸}

امام علی^{۲۹} می‌فرمودند: «اذا سئلت عن ما لا تعلمون فاهربوا قالوا كيف الهرب؟ قال تقولون الله اعلم؛ وقتی از شما راجع به چیزی سؤال کردند که آگاهی درباره‌ی آن

تعلیم دهد و نفس خود را وادار به انجام آن‌چه می‌گوید کند تا حرفش در مردم اثر نماید.

پیامبر گرامی اسلام ﷺ به ابازر می‌فرمایند: «ان شر الناس منزلة عند الله يوم القيامة لا ينتفع بعلمه؛ به درستی که بدترین مردم در روز قیامت نزد خدای متعال آن عالمی است که نفعی از علمش نبرد.»^{۳۰}

و در ادامه‌ی همین حدیث می‌فرمایند:

«یا ابازر، يطع قوم من اهل الجنة علی قوم من اهل النار فيقولون ماذا ادخلكم النار؟ و قد دخلنا الجنة بفضل تأديبكم و تعليمكم فيقولون انا كنا نامر بالخير ولا نفعله؛ یک عده از اهل بهشت برای سرکشی اهل جهنم می‌روند و می‌گویند شما برای چه به جهنم افتاده‌اید؟ ما که وارد بهشت شدیم از تعلیم و تأدیب شما بوده است، در جواب اهل جهنم، می‌گویند ما امر به خیر می‌کردیم، ولی اهل عمل نبودیم.»^{۳۱} امام جعفر صادق^{۳۲} می‌فرماید: «كونوا دعاة الناس بالخير بغير السنتكم، ليروا منكم الاجتهاد و الصدق والسورع؛ مردم را به غیر از زبان‌تان به خوبی فراخوانید تا در شما کوشش و راستی و پرهیزکاری ببینند.»^{۳۳}

۴- از غیر خدا ترسد

اگر شرایطی ایجاب کند، مبلغ باید همانند امام حسین^{۳۴} همه‌ی هستی خود را نیز فدای خدا کند و از غیر او ترسند، مگر این که حقیقتاً قیام و تبلیغ او به نفع اسلام نباشد، و الا شهامت، شجاعت و خداترسی از ویژگی‌های اصلی مبلغ است. در غیر این صورت به گناه بزرگی مانند حلال کردن حرام خدا و حرام کردن حلال خدا مبتلا می‌شود یا به گناه حمایت از مستکبران و جدایی از مظلومان و محرومان کشیده می‌شود. پیامبر گرامی اسلام ﷺ می‌فرمایند: «قل الحق ولا تأخذك فی الله لومة لائم؛ حق را بگو، در راه خدا از سرزنش هیچ ملامت‌گری طرفی به خود راه مده.»

و در حدیث دیگری می‌فرمایند: «لا يمنع احدكم رهبة الناس ان يقول بحق اذا رآه او شهده فانه لا يقرب من اجل و لا يبعد من رزق ان يقول بحق او يذكر بعظيم؛ مبدا ترس از مردم، کسی از شما را که حق را دیده باشد یا شاهد آن بوده، از گفتن آن باز دارد زیرا حق گفتن یا یادآوری امر بزرگ «آخرت» نه مرگ را نزدیک می‌کند و نه روزی را دور می‌سازد.»^{۳۵}

۵- نرمی و مهربانی با مردم

مبلغ علاوه بر تعلیم و تربیت و تبلیغ، باید با مردم مهربان باشد از کوبیدن شخصیت دیگران بپرهیزد؛ چون اگر مهربان باشد و زبان شیرین و نرم داشته باشد، مردم گرداگرد او جمع خواهند شد. یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های مبلغ اعظم اسلام ﷺ رفق بود. نقل شده است از آن حضرت ﷺ که